

УДК 658.3:334.7

DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V28(2021)-24

Яценко В. М., доктор економічних наук, професор, професор кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ORCID: 0000-0001-7621-1179

e-mail: jatsenkovm@ukr.net

Бутко Н. В., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства, обліку і аудиту, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ORCID: 0000-0002-1267-3750

e-mail: butko_n_v@ukr.net

Уманська В. Г., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства, обліку і аудиту, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ORCID: 0000-0003-1669-7255

e-mail: viktoric@ukr.net

Сологуб М. П., старший викладач кафедри економіки підприємства, обліку і аудиту, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ORCID: 0000-0002-5145-6118

e-mail: miroasa@ukr.net

Аналіз цінових, податкових, фінансово-кредитних та інвестиційних відносин при діагностиці конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва у складі інтегрованих структур

Анотація. Досліджено систему організаційно-економічного механізму розвитку підприємств аграрно-промислового виробництва в межах інтегрованих структур через взаємозалежні організаційні та економічні складові. Розглянуто цінові, податкові, фінансово-кредитні та інвестиційні відносин в складі економічного елементу механізму розвитку підприємств. Встановлено, що виокремленні види відносин формують економічну основу аграрно-промислового виробництва, а їх стан та рівень розвитку впливає на ефективність функціонування підприємств та конкурентоспроможність продукції аграрного сектору та промислової переробки. Установлено, що цінові відносини ґрунтуються на ринковому ціноутворенні із використанням інструментів державного цінового регулювання через формування гарантованих цін. Визначено, що податкові відносини виникають на підставі податкових норм, що пов'язані із нарахуванням, обчисленням та сплатою податкових платежів. З'ясовано, що фінансово-кредитні відносини виникають при взаємодії різних економічних суб'єктів в процесі формування, руху та використання грошових коштів. Обґрунтовано необхідність підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств аграрно-промислового виробництва, що функціонують на інтеграційній основі, через вдосконалення інвестиційних відносин, які діють у сфері інвестиційного ринку щодо обороту інвестиційного капіталу між його суб'єктами.

Ключові слова: економічні відносини, ціноутворення, оподаткування, фінансово-кредитне забезпечення, інвестування, конкурентоспроможність суб'єктів підприємництва, інтегровані структури.

Yatsenko Volodymyr, Doctor of Economics, Professor of the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Business, Bogdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine

Butko Nataliia, PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Enterprise Economics, Accounting and Auditing, Bogdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine

Umanska Viktoriia, PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Enterprise Economics, Accounting and Auditing, Bogdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine

Solohub Myroslava, Senior lecturer of the Department of Enterprise Economics, Accounting and Auditing, Bogdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine

Analysis of price, tax, financial-credit and investment relations at diagnostics the competitiveness of business entities included into the integrated structures

¹Стаття надійшла до редакції: 05.08.2021

Received: 05 August 2021

Introduction. Important conditions for economic growth of agro-industrial business entities included into the integrated structures are ensuring effective price, tax, financial-credit and investment relations that will determine the prospects for their development and promote the production of competitive products.

Purpose. The purpose of the article is to reveal the economic component of the mechanism of enterprises' development on an integration basis and to research economic relations in its composition at diagnostics the production of competitive agro-industrial products.

Results. It is investigated the system of the organizational and economic mechanism of development of agro-industrial business entities within integrated structures through interdependent organizational and economic components. Price, tax, financial-credit and investment relations as the parts of an economic element of the mechanism of enterprises' development are reviewed. It is considered that certain types of relations are forming the economic basis of agro-industrial production, and their conditions and level of development affect the efficiency of business entities included into the integrated structures and the competitiveness of agricultural products and industrial processing. It is defined that price relations are based on market pricing using the tools of state price regulation through the formation of guaranteed prices. It is determined that tax relations arise on the basis of tax rules related to the accrual, calculation and payment of tax payments. It was found that financial-credit relations arise from the interaction of different economic entities in the process of formation, movement and usage of funds. It is substantiated the necessity of increasing the competitiveness of agro-industrial business entities, that are operating on an integration basis, through the improvement of investment relations in the field of investment market regarding the investment capital turnover between its subjects

Conclusions. The results of research deepen the theoretical aspects of the current system of relations between enterprises of the agricultural sector and industrial processing and determine the necessity of increasing the competitiveness of agro-industrial business entities included into the integrated structures through improved price, tax, financial and investment relations.

Keywords: economic relations; pricing; taxation; financial and credit support; investment; competitiveness of business entities; integrated structures.

JEL Classification: L11; E22; H21.

Постановка проблеми. За період незалежності української держави її економіка зазнала кардинальних перетворень, а особливо промисловість і аграрний сектор. Так поступовий перехід від централізовано-планової до економіки соціально-ринкового типу супроводжувався глибокою економічною кризою. Крім того, розвиток інтеграційних процесів і відмова від державного регулювання аграрних ринків в умовах вільної конкуренції товаровиробників призвели до диспаритету цін, структурної та системної кризи у аграрно-промисловому виробництві країни. Враховуючи значення аграрно-промислових суб'єктів підприємництва для розвитку економіки, досить обґрунтованою має бути політика уряду, яка направлена на створення сприятливих умов для розвитку, активізації та ефективного їх функціонування. Тому необхідною умовою наразі є постійний аналіз існуючих проблем і спроби посилення тих конкурентних переваг, які наявні на таких підприємствах в межах інтегрованих структур. Крім того важливими умовами економічного зростання аграрно-промислових суб'єктів підприємництва, що об'єднані в інтегровані структури, є забезпечення ефективних цінових, податкових, фінансово-кредитних, інвестиційних відносин, що визначатимуть перспективи їх розвитку та сприятимуть виробництву конкурентоспроможної вітчизняної продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Система економічних відносин, що формується в аграрно-промисловому виробництві постійно виступає середовищем для дискусій вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів. Так питанням цінових взаємовідносин між

сільськогосподарськими, переробними, торговельно-закупівельними, ресурсовиробничими підприємствами присвячені праці: К. Бондаревської, О. Варченко, О. Горлачук, П. Саблука, Б. Пасхавера, О. Родіонової, О. Шпичака, О. Шпикуляка, І. Ушачова та ін. Питання оподаткування підприємств аграрно-промислового виробництва висвітлені в роботах Ю. Конрад, А. Крисоватий, І. Луніна, Н. Малініна, П. Мельник, А. Соколовська, Л. Шабліста та ін. Проблеми впливу фінансово-кредитних відносин на формування інвестиційного капіталу становлять науковий інтерес таких вчених як С. Андроса, О. Вишневської В. Гейця, О. Гудзь, І. Дем'яненка, В. Заяць, М. Корецького, В. Корнеєва, Е. Лібанової, І. Лукінова, Ю. Лупенка, О. Макарової, О. Новікової, В. Онищенко, В. Семиноженка, Н.Сіренко М. Хвесика, Л. Чернюк, М. Шаленко, О. Шабаніної та ін. Проте багатоаспектність питань економічних взаємовідносин суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема цінових, податкових, фінансово-кредитних та інвестиційних, потребують подальшого дослідження з огляду на відсутність єдиного системного підходу щодо їх приведення до відносин норми.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є розкриття економічної складової механізму розвитку аграрно-промислових суб'єктів підприємництва на інтеграційній основі та дослідження в її складі цінових, податкових, фінансово-кредитних, інвестиційних відносин при діагностиці виробництва конкурентоспроможної аграрно-промислової продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція в аграрно-промисловому виробництві за

своїм змістом відображає виробничо-економічну співпрацю аграрних, промислових і торгівельних суб'єктів підприємництва, які функціонують в єдиному виробничо-технологічному ланцюзі з метою підвищення ефективності виробництва кінцевої продукції та забезпечення її конкурентоспроможності. Тому значимість аграрно-промислової інтеграції велика, адже передбачає формування складного ланцюга поставок за рахунок залучення різних галузей, який включає матеріально-технічне постачання агровиробництва, сільгоспвиробництво продукції, заготівлю, транспортування, зберігання, переробку і реалізацію [1]. Наразі ініціатором інтеграційних процесів в аграрно-промисловому виробництві усе частіше виступають не безпосередні виробники продукції, а структури, що контролюють та координують діяльність агросектору [2]. Такі інтегровані структури являють собою диверсифіковані корпоративні комерційні організації, що забезпечує здійснення повного аграрно-промислового виробничого циклу. Крім того суб'єкти підприємництва у їх складі технологічно уніфіковані та інкорпоровані через

механізми розвитку, спеціалізації, розподілу ресурсів і грошових потоків.

Організаційно-економічний механізм розвитку аграрно-промислових суб'єктів підприємництва у складі інтегрованих структур визначається оптимальним поєднанням інтересів і цілей різних ланцюгів виробництва, і відображається у кінцевих результатах їх виробничо-господарської діяльності. Крім того за допомогою цього механізму відбувається вплив державних органів влади на виробничо-господарську діяльність підприємств аграрно-промислового виробництва через регулювання економічних відносин, здійснення контрольних процедур за системою нормативно-правового забезпечення та проведення комплексної економічної діагностики і на її основі застосування економічних стимулів або санкцій.

Система організаційно-економічного механізму розвитку аграрно-промислових суб'єктів підприємництва у складі інтегрованих структур передбачає взаємозалежні елементи організаційних та економічних засобів управління, що впливають на забезпечення їх виробничо-господарської діяльності з найефективнішим формуванням та використанням ресурсів (рис. 1).

Рисунок 1 – Механізм розвитку аграрно-промислових суб'єктів підприємництва у складі інтегрованих структур

Джерело: сформовано авторами з використанням [3, с. 69]

Ефективність функціонування підприємств аграрного сектору, промислової переробки та торгівлі, що об'єднані в інтегровані структури безпосередньо залежить від стану та рівня розвитку економічних відносин, в тому числі цінових, податкових, фінансово-кредитних та інвестиційних, які формують економічну основу аграрно-промислового виробництва в цілому. Так цінові відносини можуть розвиватися у відносинах норми, що стимулюють діяльність аграрно-промислових суб'єктів підприємства, забезпечуючи конкурентоспроможність їх продукції, або ж у відносинах економічних патологій [4], які деформують економічне середовище функціонування таких підприємств та їх виробничу структуру, від чого залежить результативність роботи (прибутковість чи збитковість) значної їх кількості. Крім того, нині цінові відносини мають ґрунтуватися на ринковому ціноутворенні із використанням інструментів державного цінового регулювання через формування гарантованих цін, на основі яких визначають обсяги державної підтримки і

фінансування виробників аграрно-промислової продукції у складі інтегрованих структур. Проте, відсутність виваженої державної політики в системі ціноутворення на сільськогосподарську продукцію та продовольство призвело до цінової розбалансованості між всіма учасниками аграрно-промислового виробництва. Сучасні тенденції, що існують у сфері ціноутворення, показують поглиблення нестабільності та диспаритету, на що вказують різні темпи змін цін на продукцію сільського господарства та промислової переробки впродовж 2013–2020 рр. (рис. 2). Відомо, що розбалансованість відносин між різними сферами агросектору в результаті цінового диспаритету призводить до вилучення фінансових ресурсів з одних галузей на користь інших, не створюючи, таким чином, можливості для розширеного відтворення аграрно-промислових суб'єктів підприємства в межах інтегрованих структур та зумовлює певні загрози для функціонування аграрно-продовольчого ланцюга вітчизняної продукції [5].

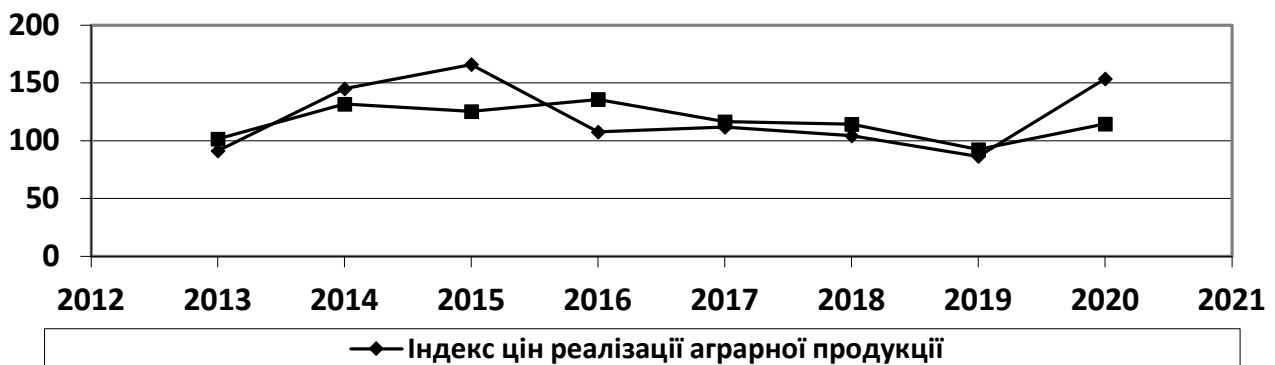

Рисунок 2 – Динаміка індексів реалізаційних цін на сільськогосподарську та промислову продукцію

Джерело: дані Міністерства фінансів України

Податкові відносини, як складова системи організаційно-економічного механізму розвитку аграрно-промислових суб'єктів підприємства у складі інтегрованих структур, виникають на підставі податкових норм, що пов'язані із нарахуванням, обчисленням та сплатою податкових платежів. Такі господарючі суб'єкти вироблятимуть конкурентоспроможну аграрно-промислову продукцію за рахунок результативно функціонуючого податкового механізму, що має виступати потужним засобом стимулювання соціально-економічного розвитку. Податкові відносини потребують удосконалення, яке можливе через: розширення податкових пільг для агросектору, оптимальний склад кількісних та якісних показників об'єктів оподаткування,

дотримання принципу прозорості системи оподаткування в країні; вдосконалення ведення бухгалтерського і податкового обліку та фінансової звітності, шляхом зменшення витрат на їх здійснення; дотримання порядку погашення зобов'язань платників податкових платежів перед бюджетом та державними цільовими фондами; створення консультаційних органів, що надаватимуть послуги аграрно-промисловим суб'єктам підприємства щодо законодавства з питань оподаткування тощо. Крім того в сучасних умовах реформування податкових відносин в Україні особливого значення набувають питання формування механізму прямого оподаткування в аграрному секторі [6].

Варто зазначити, що важливу роль в організаційно-економічному механізмі розвитку аграрно-промислових суб'єктів підприємництва у складі інтегрованих структур належить нормативній системі, яка створює значні податкові навантаження на них, що призводить до вивільнення грошових засобів з обороту і потребує залучення фінансово-кредитних та інвестиційних ресурсів [7, с. 23], які складають окремі види відносин в межах цього механізму. Так фінансово-кредитні відносини являють собою досить складну систему, що формується між основними економічними суб'єктами підприємництва і державою. Водночас це відносини, сформовані з банками, біржами, різноманітними фондами (благодійними, інвестиційними, фондами громадських організацій тощо), страховими компаніями, рекламними агентствами тощо [8]. Тому у системі фінансової підтримки та підтримки економічної активності підприємств аграрно-промислового виробництва у складі інтегрованих структур значу роль відіграє банківське кредитування, яке забезпечує четверту частину і знаходиться на другому місці після внутрішнього самофінансування, що становить більше половини фінансових ресурсів суб'єктів підприємництва. Варто зауважити, що потреба сільгоспвиробників у довгострокових кредитах задовольняється нині лише на 2,0 %, у той час як за короткостроковими кредитами – на 50,0 % [9]. Проте в останні роки, через суперечливість і конфліктність фінансових інтересів банків та виробників аграрної продукції навіть у межах інтегрованих структур, прослідковуються негативні тенденції в розвитку фінансово-кредитних відносин в аграрному бізнесі регіонів [10].

Невід'ємною складовою організаційно-економічного механізму розвитку аграрно-промислових суб'єктів підприємництва у складі

інтегрованих структур виступають інвестиційні відносини, які функціонують у сфері інвестиційного ринку щодо обороту інвестиційного капіталу між його суб'єктами [11]. Такі відносини набули узагальненого виразу фінансово-кредитних, адже ціна інвестиційних ресурсів виступає у грошовій, фінансовій, матеріальній та нематеріальній формах. Наразі спостерігається постійне коливання обсягу інвестицій у аграрному секторі та високий динамізм їх нарощування у харчовій промисловості, що зумовлено більш високим ступенем окупності капіталовкладень. Так у 2019 р. індекс капітальних інвестицій у харчовій промисловості складав 148,9 % до попереднього року, а в сільському господарстві – 90,4 % відповідно [12]. Таким чином інвестиційна діяльність як важлива умова успішного функціонування і розвитку аграрно-промислових суб'єктів підприємництва у складі інтегрованих структур, забезпечує збереження і накопичення капіталу його власників.

Висновки. В умовах ринкових відносин важливими виступають дослідження та вдосконалення цінових, податкових, фінансово-кредитних та інвестиційних відносин суб'єктів підприємництва об'єднаних в інтегровані структури, що мають безпосередній вплив на рівень конкурентоспроможності виробленої аграрно-промислової продукції зокрема та їх розвитку загалом. Тому невідкладними завданнями в аграрно-промисловому виробництві є створення регулюючої законодавчої бази для забезпечення сприятливих правових і економічних умов стабілізації і розвитку агросектору, удосконалення цінового механізму і системи з питань оподаткування, поліпшення фінансово-кредитного забезпечення галузей виробництва та інвестиційної політики відповідних суб'єктів підприємницької діяльності.

Література:

1. Самойлик Ю. В., Лаврук В. В., Покотильська Н. В., Лаврук О. С. Розвиток кооперативних та інтеграційних зв'язків за виробництва продукції свинарства. *Економіка та управління АПК*. 2021. № 1. С. 95–110.
2. Вергал К. Ю. Організаційні аспекти формування інтегрованих структур у торгівлі. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2020. № 2 (98). С. 14-23.
3. Свелеба Н. А. Характеристика фінансово-економічних стимулів, що регулюють розвиток організаційно-економічного механізму підприємств сфери послуг. Організаційно-економічний механізм функціонування підприємств сфери послуг: колективна монографія / За заг. ред. Б.В. Гриніва. Львів : Растр-7, 2019. С. 67-80.
4. Горлачук О. А. Цінові взаємовідносини та ефективність сільськогосподарського виробництва в регіоні. *Сталий розвиток економіки*. 2014. № 3. С. 194-200.
5. Варченко О. О. Сучасний стан та тенденції формування міжгалузевих відносин в агропродовольчому комплексі України. *Економіка та управління АПК*. 2020. № 2. С. 41-54.
6. Малініна Н. М. Диференціація суб'єктів податкових відносин в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2011. № 5. С. 124-129.
7. Кушнірук В. С., Єрмаков О. Ю., Шибаніна О. В. Організаційно-економічний механізм ефективного ведення садівництва в аграрних підприємствах регіону : монографія / За ред. проф. О.Ю. Єрмакова. Миколаїв: МДАУ, 2009. 232 с.
8. Заяць В. С. Фінансово-кредитні відносини та формування інвестиційного капіталу: проблеми взаємодії. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : *Економіка*. 2011. Вип. 16. С. 341-349.

9. Лупенко Ю. О., Андрос С. В. Банківське кредитування аграрного сектору економіки. *Економічний вісник КПУУ «КПІ»*. 2019. №16. С.196-207.
10. Негода Ю. В. Аграрні розписки як інструмент структурної трансформації фінансово-кредитних відносин в аграрному бізнесі регіону. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2019. № 18. С. 40-53.
11. Дем'яненко І. В., Буряк А. В. Фінансово-кредитні відносини в забезпеченні інвестиційно-інноваційного розвитку агросфери. *Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*. 2017. № 2 (44). С. 123-128.
12. Статистичний щорічник України за 2019 рік : Держ. служба статистики України. Київ : ІАА, 2020. 464 с.

References:

1. Samoilyk, Ju. V., Lavruk, V. V., Pokotyl's'ka, N. V. & Lavruk, O. S. (2021). Development of cooperative and integration relations in pig production industry. *Ekonomika ta upravlinnya APK.*, 1. 95–110. doi: <http://doi.org/10.33245/2310-9262-2021-162-1-95-110>
2. Verhal, K. Yu. (2020) .Organizational aspects of formation of integrated structures in trade. *Naukovyy visnyk Poltavs'koho universytetu ekonomiky i torhivli*, 2 (98). 14-23. doi: <http://doi.org/10.37734/2409-6873-2020-2-2>
3. Sveleba, N. A. (2019). Characteristics of financial and economic incentives governing the development of organizational and economic mechanism of enterprises in the service sector. *Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm funktsionuvannya pidpriemstv sfery posluh*. Lviv : Rastr-7 [in Ukrainian].
4. Horlachuk, O. A. (2014). Price relationships and efficiency of agricultural production in the region. *Stalyy rozvytok ekonomiky*, 3. 194-200 [in Ukrainian].
5. Varchenko, O. O. (2020). The current state and trends in the formation of intersectoral relations in the agri-food complex of Ukraine. *Ekonomika ta upravlinnya APK*, 2. 41-54. doi: <https://doi.org/10.33245/2310-9262-2020-159-2-41-54>
6. Malinina, N. M. (2011). Differentiation of subjects of tax relations in the agricultural sector of the economy. *Ekonomika APK*, 5. 124-129 [in Ukrainian].
7. Kushniruk, V. S., Yermakov, O. Yu. & Shebanina, O. V. (2009). Organizational and economic mechanism of effective gardening in agricultural enterprises of the region. *Mykolayiv : MDAU* [in Ukrainian].
8. Zayac, V. S. (2011). Financial and credit relations and the formation of investment capital : problems of interaction. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya»*. Ser. : Ekonomika, 16. 341-349 [in Ukrainian].
9. Lupenko, Yu. O. & Andros, S. V. (2019). Bank lending to the agricultural economy sector. *Ekonomichnyy visnyk KPUU «KPI»*, 16. 196-207. doi: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.16.2019.181851>
10. Nehoda, Yu. V. (2019). Agrarian receipts as a tool for the structural transformation of financial and credit relations in the agrarian business of the region. *Problemy innovatsiyno-investytsiynoho rozvytku*, 18. 40-53. doi: <https://doi.org/10.33813/2224-1213.18.2019.5>
11. Demyanenko, I. V. & Buryak A. V. (2017). Financial and credit relations in ensuring investment and innovation development of the agricultural sector. *Visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho ahrarno-ekonomichnoho universytetu*, 2 (44). 123-128 [in Ukrainian].
12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020). *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2019 ric*. Kyiv : IAA [in Ukrainian].

